

RAFAŁ ŚWIERGIEL, MICHAŁ PRZYCHODZKI

Sprawozdanie z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej „Konstytucja rzeczywista a konstytucja pisana w Polsce w latach 1918–1921 oraz 1989–1997”, Toruń, 7 kwietnia 2022 r.

Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Konstytucja rzeczywista a konstytucja pisana w Polsce w latach 1918–1921 oraz 1989–1997” odbyła się w czwartek, 7 kwietnia 2022 r., na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu w trybie hybrydowym. Wydarzenie zostało zorganizowane w ramach projektu badawczego pt. *Rola procesów polityczno-społecznych w kształtowaniu ustroju konstytucyjnego Rzeczypospolitej Polskiej*; program Diamentowy Grant (numer projektu DI2018 009248). Celem Konferencji było porównanie dwóch szczególnych okresów w historii Polski, w których to uchwalono dwie ustawy zasadnicze: Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej z dn. 17 marca 1921 r. (zwaną: Konstytucją marcową, Dz.U. 1921, nr 44, poz. 267 ze zm.) oraz obowiązującą po dziś dzień Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej z dn. 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483 ze zm.). Oba akty prawne stanowią istotny dorobek polskiego konstytucjonalizmu, będąc także przedmiotem wielu dyskusji i sporów.

Pierwszy panel Konferencji poświęcony był rozbieżnościom między konstytucją rzeczywistą a konstytucją pisaną wobec tożsamyh problemów po 1918 oraz po 1989 r. Jako pierwszy głos zabrał dr Maciej Pisz (Uniwersytet Warszawski). Jego referat dotyczył aktów z mocą ustawy w polskich

regulacjach konstytucyjnych i w praktyce ustrojowej w latach 1918–1921 oraz 1989–1997. W wystąpieniu wskazał na m.in. rozmijanie się formalnych regulacji z praktyką ustrojową w obu okresach. Analizując lata 1918–1921, podkreślił, że doktryna nie jest zgodna co do tego, kiedy wprowadzono akty z mocą ustawy, omawiając zaś okres przypadający po 1989 r., przenalizował m.in. praktykę ustrojową pod rządami Małej Konstytucji z 1992 r. (Dz.U. 1992, nr 84, poz. 426 ze zm.) oraz prace Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego. Następnie głos zabrał mgr Michał Przychodzki (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu). Jego wystąpienie dotyczyło genezy wprowadzenia instytucji odpowiedzialności konstytucyjnej do Konstytucji marcowej. Omawiając rys historyczny, dodał, że najszersze zastosowanie instytucja odpowiedzialności konstytucyjnej znalazła w postaci procedury *impeachment* i *act of attainder* w Anglii. Podkreślił, że twórcy Konstytucji marcowej, chcąc zapewnić jak najszerszą gwarancję przestrzegania prawa przez organy państwowe, wzorując się na międzynarodowej praktyce, wprowadzili do ustawy zasadniczej instytucję odpowiedzialności konstytucyjnej. W tym zakresie powołano do życia specjalny organ, Trybunał Stanu, który silnie związał się z polską praktyką prawa konstytucyjnego. Trzecim prelegentem był mgr Maciej Pewiński (Uniwersytet Wrocławski). W swoim wystąpieniu omówił ewolucję pojęcia wolności gospodarczej w ujęciu konstytucyjnym na przykładzie Konstytucji marcowej i Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. Kolejny prelegent, mgr Rafał Świergiel (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), dokonał prawnoporównawczej analizy wyborów parlamentarnych z 1922 i 1993 r. Omówił polityczno-społeczne okoliczności lat 1918–1921 oraz 1989–1993. Scharakteryzował także ordynację wyborczą zastosowaną w wyborach w 1922 i 1993 r. Dokonał również analizy wyników wyborów, wskazując na zasięg i skalę poparcia poszczególnych ugrupowań. Podsumowując wystąpienie, podkreślił, że po wyborach w 1922 r. reprezentacja społeczeństwa w Sejmie była większa, po 1993 r. zaś mniejsza. Dodał, że zarówno w jednym, jak i w drugim okresie zauważalna była rola odpowiednio Naczelnika Państwa oraz Prezydenta o konstytucyjnym, ale również politycznym charakterze. Jako skutek wskazał także na czasową polityczno-społeczną stabilizację, która umożliwiła walkę z kryzysem gospodarczym oraz dalsze prace nad ustawą zasadniczą (w latach 1993–1997). Jako ostatni głos w panelu zabrał Eryk Łęgowik (Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie). W swoim wystąpieniu dokonał porównania roli i pozycji Prezydenta RP w Konstytucji marcowej oraz Konstytucji RP z 1997 r. Wskazał, że w ustawie zasadniczej z 1921 r. nastąpiło ograniczenie kompetencji głowy państwa na rzecz parlamentu.

Charakteryzując prerogatywy Prezydenta, stwierdził, że w Konstytucji marcowej były one dosyć ograniczone w porównaniu do obecnej Konstytucji RP z 1997 r. Podkreślił również ważność istnienia instytucji zastępstwa głowy państwa przez Marszałka Sejmu.

Drugi panel Konferencji pt. „Konstytucja rzeczywista a konstytucja pisana – wobec problematyki polityczno-społecznej po 1989 roku” otworzył dr Janusz Roszkiewicz (Uniwersytet Warszawski). W pierwszej kolejności przytoczył genezę terminu „falandyzacja prawa”, które użyte zostało po raz pierwszy w 1994 r. przez Ewę Milewicz. W swoim wystąpieniu dokonał analizy kilku przykładów falandyzacji za prezydentury Lecha Wałęsy, m.in. kompetencji Prezydenta w zakresie opiniowania tzw. resortów prezydenckich oraz powołania, a następnie odwołania dwóch członków Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji. Omówił także przykłady falandyzacji prawa za prezydentury Aleksandra Kwaśniewskiego. Podsumowując swój referat, dr Janusz Roszkiewicz zwrócił uwagę, że wykładnia celowościowa powinna być dokonywana z najwyższą ostrożnością, sam zaś termin „falandyzacja prawa” ma znaczenie pejoratywne. Następnie głos zabrał mgr Patryk Rejs (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu). W swoim wystąpieniu przeanalizował kształtowanie się gwarancji wolności sumienia i wyznania w latach 1989–1997. Dokonał wykładni art. 70 oraz art. 86 Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dn. 22 lipca 1952 r. (Dz.U. 1952, nr 33, poz. 232 ze zm.). Omówił także wybrane przepisy ustawy z dn. 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz.U. 1989, nr 29, poz. 155 ze zm.). Przedstawił także regulacje związane z przedmiotową tematyką referatu zawarte w Konstytucji RP z 1997 r. Jako ostatni głos zabrał Dobromir Szymański (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu). W swoim wystąpieniu zbadał stopień wpływu czynnika zewnętrznego na kształt Konstytucji PRL w latach 1989–1997. Wskazał czynniki polityczne oraz społeczne mające kluczowe znaczenie dla kształtowania się demokratycznego ustroju Rzeczypospolitej Polskiej po upadku komunizmu w Polsce.

W trzecim panelu Konferencji „Konstytucja rzeczywista a konstytucja pisana – stanowienie prawa po 1989 roku” jako pierwszy głos zabrał mgr Michał Wiczorkowski (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu). Wygłosił referat pt. *Ustalenie powszechnie obowiązującej wykładni ustaw przez Trybunał Konstytucyjny a zasada trójpodziału władz*. Celem jego wystąpienia było wykazanie, że realizacja kompetencji TK polegająca na ustanawianiu wykładni powszechnie obowiązującej nie miała z konieczności charakteru prawotwórczego, a tym samym nie naruszała zasady trójpodziału władz. Kolejnym prelegentem był mgr Paweł Nowotko (Uniwersytet Szczeciński).

W wystąpieniu dokonał analizy pozycji ustrojowej władzy sądowniczej w Polsce w latach 1989–1997. Omówił pozycję ustrojową sędziów i ich legitymizację. Podkreślił, że decyzja Prezydenta RP (władcze uprawnienie) do powoływania sędziów ma jego zdaniem charakter decyzji deklaratoryjnej, a nie władczej, jak uważa większość doktryny. Następnie głos zabrał mgr Marcin Dorochołowicz (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu). Wygłosił on referat pt. *Prokuratura w polskich uregulowaniach konstytucyjnych od 1989 r.* Dokonał analizy przepisów rozdziału szóstego Konstytucji PRL. Wskazał również, że ustawa z dn. 29 grudnia 1989 r. o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz.U. 1989, nr 75, poz. 444 ze zm.) znowelizowała przepis o kompetencji Prokuratora Generalnego, zmieniając adresata tej normy oraz zakres przedmiotowy. Omówił również prace Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego prowadzone w tym zakresie. Jako ostatni głos zabrał Hubert Żurkiewicz (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu). W swoim wystąpieniu omówił stany nadzwyczajne w polskich regulacjach konstytucyjnych od 1989 r. Przedstawił rys historyczny, a także przybliżył związane z przedmiotową tematyką referatu przepisy zawarte w Konstytucji RP z 1997 r.

Panel ekspercki Konferencji „Konstytucja rzeczywista a konstytucja pisana w Polsce w latach 1918–1921 oraz 1989–1997” stanowił wiodącą część wydarzenia. Wśród zaproszonych ekspertów znaleźli się: dr hab. Hanna Suchocka, prof. UAM (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), prof. zw. dr hab. Zbigniew Witkowski (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) oraz prof. zw. dr hab. Andrzej Szmyt (Uniwersytet Gdański). Moderatorem dyskusji był dr hab. Maciej Serowaniec, prof. UMK (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu).

Po uroczystym otwarciu panelu eksperckiego przez organizatorów oraz prof. Zbigniewa Witkowskiego, Dziekana Wydziału Prawa i Administracji UMK, a także prof. zw. dr. hab. Piotra Tuleję (Uniwersytet Jagielloński), Prezesa Polskiego Towarzystwa Prawa Konstytucyjnego, eksperci zaprezentowali stanowisko wstępne.

Prof. Hanna Suchocka zwróciła uwagę, że to, co łączy oba okresy, po 1918 i po 1989 r., to wejście w moment konstytucyjny, rozumiany jako społeczne dojrzewanie do zmiany ustawy zasadniczej. W ocenie ekspertki zarówno do Konstytucji marcowej z dn. 17 marca 1921 r., jak i do Konstytucji RP z dn. 2 kwietnia 1997 r. dochodzono wieloetapowo. Omawiając wydarzenia 1989 r., należy spojrzeć na nie szerzej, dopatrując się ich praprzyczyny, jakim był ruch NSZZ *Solidarność*. Ponadto w latach osiemdziesiątych powołano: Naczelnego Sąd Administracyjny, Rzecznika Praw Obywatelskich oraz

Trybunał Konstytucyjny. Natomiast przełom lat 1988 oraz 1989 to zawiązanie się Komitetu Obywatelskiego przy Lechu Wałęsie, swoistego gabinetu cieni. W ocenie prof. Hanny Suchockiej wszystkie te wydarzenia możemy określić jako kształtowanie konstytucji rzeczywistej.

Następnie głos zabrał prof. Zbigniew Witkowski. Swoje rozważania rozpoczął od nawiązania do okresu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, omawiając rzeczywiste znaczenie Konstytucji PRL z dn. 22 lipca 1952 r. Wskazał, że w czasach Polski Ludowej czynniki konstytucyjne nie odgrywały większej roli, tylko te o charakterze pozakonstytucyjnym. Prof. Zbigniew Witkowski nawiązał także do okoliczności, że nie opracowano obszernego komentarza do ustawy zasadniczej z 1952 r., gdyż musiano by wtedy podkreślić rozmiękanie się konstytucji rzeczywistej z konstytucją pisaną, które w czasach PRL osiągnęło swój zenit.

Kolejny z ekspertów, prof. Andrzej Szmyt, swoje rozważania rozpoczął od zdefiniowania pojęcia konstytucji rzeczywistej oraz konstytucji pisanej. Wskazał, że każda ustawa zasadnicza zawiera przepisy o swojej zmianie. Omawiając ten aspekt, skupił się na pracach konstytucyjnych z lat 1918–1921. W tym czasie podstawą było dziewięć projektów, największy wpływ wywarł zaś projekt rządowy z dn. 1 listopada 1919 r. W ocenie eksperta dyskusje w zakresie możliwości zmian ustawy zasadniczej skupiały się m.in. wokół podmiotu uprawnionego do ich przeprowadzenia oraz zasadności wprowadzenia przepisów o charakterze tymczasowym. Podsumowując swoje rozważania, prof. Andrzej Szmyt wskazał, że zarówno procedura zmiany wskazana w art. 125 Konstytucji marcowej, wobec zamachu majowego z 1926 r.; jak i rewizja ustawy zasadniczej dokonywana co 25 lat, połączone z brakiem możliwości wypracowania przez Sejm koncepcji zmian ustawy zasadniczej, wskazują na to, że żaden z tych trybów nie był skuteczny.

Następnie prof. Maciej Serowaniec skierował do ekspertów pytanie o zaangażowanie społeczeństwa w kontekście wyborów parlamentarnych z 1919 oraz 1989 r. Zapytał także, jaki był tego wpływ na prace konstytucyjne.

W pierwszej kolejności głos zabrała prof. Hanna Suchocka. Odpowiadając na pytanie, skupiła się na okresie po 1989 r., określając wybory mianem „katalizatora przemian”. Kluczowym elementem w ocenie ekspertki był upadek listy krajowej, skutkujący przetasowaniem sił. Realizacją politycznych zmian była ustawa z dn. 7 kwietnia 1989 r. o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz.U. 1989, nr 19, poz. 101). Prof. Hanna Suchocka wskazała na pewną zależność – personalny kształt po wyborach 1989 r. w Sejmie zdecydował o dalszym kierunku zmian konstytucyjnych. Zmiany w grudniu 1989 r. wprowadzone ustawą z dn. 29 grudnia 1989 r. o zmianie

Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej zrywały z rozwiązaniami przyjętymi w czasie obrad Okrągłego Stołu.

Następnie głos zabrał prof. Zbigniew Witkowski. Wskazał na pewne podobieństwo – wybory z 26 stycznia 1919 i 4 czerwca 1989 r. odbywały się w momencie przełomów politycznych; pierwsze z nich przeprowadzono niespełna trzy miesiące po odzyskaniu niepodległości, drugie zaś przyniosły niespodziewany efekt polityczny. Ekspert podkreślił także wielką mobilizację społeczną. Nawiązał również do statusu kobiet w 1918 r., kiedy to nadano im prawa wyborcze. Podsumowując swoje rozważania, prof. Zbigniew Witkowski wskazał, że w omawianych okresach Polacy posiadali zmysł państwowy, zarazem jednak poziom kultury politycznej był na niskim poziomie.

Jako ostatni głos zabrał prof. Andrzej Szmyt. Podkreślił, że w wyborach z 1919 r. wszyscy startowali na zasadzie równości, w 1989 r. zaś była dychotomia między starymi a nowymi siłami politycznymi. Wskazał także, że dla dalszych prac konstytucyjnych w obydwu omawianych okresach istniała baza; były to małe konstytucje oraz przepisy nowelizacyjne.

W następnej kolejności prof. Maciej Serowaniec otworzył dyskusję. Głos zabrali m.in. prof. zw. dr hab. Krzysztof Skotnicki (Uniwersytet Łódzki) oraz prof. Piotr Tuleja. Po wyczerpaniu dyskusji moderator podziękował raz jeszcze ekspertom oraz uczestnikom za obecność, po czym Konferencja dobiegła końca.

RAFAŁ ŚWIERGIEL <https://orcid.org/0000-0002-7519-6955>

Doktorant w Szkole Doktorskiej Nauk Społecznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, dyscyplina: nauki prawne.

MICHAŁ PRZYCHODZKI <https://orcid.org/0000-0002-2217-3346>

Doktorant w Szkole Doktorskiej Nauk Społecznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, dyscyplina: nauki prawne.